

ЗАПАЖАЊА И ПРИМЕДБЕ НА ПРЕДЛОГ ИНТЕГРИСАНОГ НАЦИОНАЛНОГ ЕНЕРГЕТСКОГ И КЛИМАТСКОГ ПЛАНА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ЗА ПЕРИОД ДО 2030. ГОДИНЕ, СА ВИЗИЈОМ ДО 2050. ГОДИНЕ

1. ОПШТА ЗАПАЖАЊА

Имајући у виду сложеност ситуације у којој се овако (за будућност енергетике Србије) важан пакет докумената израђује, забрињавајућа је чињеница да за њихову израду држава не обезбеди финансирање из сопствених извора, већ уз страну помоћ (мора да) ангажује и стране консултанте, уместо да за овако деликатну област као што је енергетика има националну специјализовану мултидисциплинарну институцију и у њој ангажује своје стручне кадрове које посебно припрема у оквиру високошколског образовања. Стога не изненађује што, уместо континуираног, овакав ad hoc рад страних експерата, уз учешће или испомоћ гломазних радних група¹ састављених од домаћих стручњака, не може ни дати добар резултат. Тако је овога пута² ИНЕКП на јавну расправу изнет као некомплетиран и технички неуређен документ (верзија на српском језику, мада недостатке садржи и верзија на енглеском), који би морао бити повучен и враћен на савесну дораду и исправке пре него што буде поднесен Влади на усвајање.

2. ПОСЕБНА ЗАПАЖАЊА

2.1. Енергетски сценарији

Уочава се недоследност у вези са избором референтног енергетског сценарија. Наводе се сценарији WAM, WEM, сценарио S, сценарио SN, а у тексту на страни 226 помињу се и нивши сценарији 4 и 5 у сасвим нејасном контексту. Како сценарији нису јасно представљени, тешко је судити о извршеном избору референтног сценарија WAM, јер је из непознатих разлога комбинован са напуштеним сценаријем WEM, па се, да би избор био схваћен у целини, мора ослањати на интуицију и контекст у коме су били коришћени за дефинисање мера и пројеката потребних за спровођење транзиције.

2.2. Енергетски микс за производњу електричне енергије

Генерално се може закључити да су капацитети, као и прошли пут, подешавани тако да се добије унапред предвиђени излаз. ИНЕКП предвиђа да инсталисани капацитет електрана на лигнит буде повећан са 3,6 GW у 2020. години на 4,5 GW у 2050. години, показујући највећи допринос у укупном инсталисаном капацитету за електричну енергију (стр. 208). Нелогично је да капацитет онога што треба да се смањује расте (и то не „мало“ како је у тексту написано) већ за 25%, те може изгледати да је то у супротности са постављеним циљевима уколико се не претпостави да угашене

¹ У листи учесника радних група наводи се и САНУ, што није тачно и доводи у сумњу стварно учешће и других наведених организација, а чињеница да се јавна расправа планира и спроводи у време годишњих одмора доводи у сумњу и жељу организатора да она буде свеобухватна и плодотворна.

² Видети одговарајуће примедбе АИНС на првобитну верзију од 05.09.2022. године

електране остају као сигурносна резерва и/или инерциона подршка за растуће учешће варијабилне производње из ОИЕ. Са графикона 4.16 се може наслутити да се предвиђа минорно затварање неких капацитета, а, да би се резултати подесили од 2045. до 2050. године, предвиђа се нагли скок производних капацитета на ОИЕ са 4,7 GW на 7,3 GW, па тако удео угља у производном миксу електричне енергије пада са 41-42% на 33%. Слично се види и на графикону 4.29.

2.3. Пројекти термоелектрана

Влада Србије је усвојила специфични план имплементације директиве 2010/75/EU о индустријским емисијама, који предвиђа могућност издавања интегрисане дозволе за блокове ТЕНТ А1 и А2 до 2032. године и ТЕКО А до 2030. године. Алтернативни план ЕПС-а је предвиђао да се инвестиције потребне за уградњу нових скупих система за заштиту животне средине, које у преосталом веку блокова не могу бити повраћене усмере на довршење изградње нове ТЕ Колубара Б као заменског капацитета. За коначни избор између ових двеју алтернатива остаје потреба да се озбиљном стручном анализом ипак провери у коју од њих је оправданије уложити планирана средства.

2.4. Пројекти хидроелектрана

Уз нужну изградњу реверзибилних хидроелектрана Бистрица и касније Ђердап 3, наводи се могућност изградње десет прибранских хидроелектрана на Ибру и пет каскадних хидроелектрана на Великој Морави. Због низа околности које су се на терену догодиле након првобитних пројеката и због непознатог става тадашњих партнера постоји сумња у могућност да ове хидроелектране буду изграђене. Са друге стране, раније идеје и пројекте за заједничко (са суседима) коришћење знатног енергетског и водопривредног потенцијала реке Дрине не би требало напуштати, као што је учињено.

2.5. Нафта, деривати и природни гас

Нејасно је зашто удео нафте и нафтних деривата у сектору даљинског грејања остаје константан (6%) све до 2050. године (слика 4.21), када већ постоје бројни пројекти гасификације, увођења топлотних пумпи и сличних решења за те потребе, док је потрошња гаса предвиђена да пада, што не треба да је циљ ако је гас „прихватљиво гориво“, а да удео нафте и нафтних деривата остаје константан.

2.6. Нуклеарна енергија

У сценарију SN је само најављена могућност алтернативне градње нуклеарне електране снаге 1000 MW после 2040. године, што значи да је ранија идеја у о могућем учешћу у капацитетима великих нуклеарних електрана које се граде у суседству или сопственој градњи малих модуларних реактора напуштена. Оправданост изградње нуклеарних електрана у Србији је потврђена на два стручна скупа одржана у САНУ 2020. и 2022. године, а и у ЕПС-у је најављивана таква потреба. У ИНЕКП је изостало било какво објашњење те идеје са становишта благовремене припреме кадрова и формирања потребних институција, избора модела изградње, истраживања за избор локације и типа нуклеарног реактора, и других радњи које претходе тако деликатним подухватима, и које би, судећи по светским искуствима њиховог трајања, требале да су већ у Плану.

2.7. Увозна зависност

Једна од већих замерки на предлог ИНЕКП-а је што нема паралелног приказа резултата за све разматране сценарије да би они могли бити упоређени са важног становишта енергетске зависности. На пример, дати су резултати по којима енергетска зависност са садашњих 33-34% расте на 45% у 2050. години углавном због повећања увоза нафте и природног гаса, а није јасно да ли је то по сценарију WAM или сценарију S, односно SN са нуклеарном енергијом, који показује најбоље резултате на оним графицима на којима је приказан (није приказан на свим графицима као што је речено) али захваљујући одредби Еуростата да се у увоз не урачунава уранијум јер се ислужено гориво рециклира. Ни оцена избора најповољније варијанте није извршена применом неке од метода вишекритеријумског одлучивања како је то раније рађено.

2.8. Гарантоване цене

Како држава више не може да административно одређује гарантоване откупне цене електричне енергије, потребно је политику цена усагласити са политиком која важи у ЕУ уз обезбеђивање паритета цена. Такође, пошто очекиване таксе на емисије гасова са ефектом стаклене баште повећавају трошкове производње на фосилна горива и утичу директно на структуру производних капацитета, динамика примене тих такси би требала да буде пецизно дефинисана у ИНЕКП. При томе је важно обезбедити Планом да се те таксе не одливају изван, већ да буду максимално искоришћене у Србији.

2.9. Регулаторни оквир

Преглед постојећег регулаторног оквира обухвата углавном ранији период, иако је већина релевантних закона донета недавно (највише у 2021. години). Напомињемо да је за евентуално разматрање изградње нуклеарних електрана (сценарио SN) препрека постојећи закон о забрани њихове изградње који је нужно укинути, првенствено због потребе поновног школовања кадрова за ову област због потреба заштите од зрачења, које постоје независно од изградње нуклеарне електране у Србији. Такође, регулаторне мере за заштиту енергетски угрожених домаћинстава и давање накнада за краткорочно ублажавање енергетског сиромаштва треба пренети на државу. Напомињемо да по овим и другим релевантним питањима није консултован постојећи Национални савет за научни и технолошки развој при Министартву науке и технолошког развоја.

2.10. Трошкови имплементације

Предвиђено улагање од 27,41 милијарди € до 2030. године (за 7 година) је скоро половина укупних улагања која предвиђа референтни (М2) климатски сценарио у Стратегији нискоугљеничног развоја до 2050. године (за 27 година) у износу од 60 милијарди €. Није било могуће проверити везу укупних трошкова имплементације мера које предвиђа ИНЕКП и одговарајућих трошкова датих у табели 5.4 (процењени износ је нешто нижи од 55 милијарди €), док се из табеле 5.5 не може закључити колики је укупан износ улагања. ИНЕКП рачуна са чак 43,7 милијарди € помоћи и инвестиција од стране ЕУ, што је несигурна и оптимистичка процена. На слици 5.42 се види да су предвиђени трошкови истраживања и иновација само 0,38% свих трошкова, што је готово три пута мање од уобичајених улагања (око 1%) потребних за ове сврхе

3. ВАЖНИЈЕ ПРИМЕДБЕ НА ПЛАНИРАНЕ МЕРЕ

3.1. *Подстицање енергетски ефикасних путничких возила и лаких товарних возила, (МП_ЕЕ10)*

За предвиђену уштеду од свега 54 ктое ИНЕКП предвиђа улагање сопствених средстава у износу од 1,713 милијарди €. Није јасно шта у овом случају значе „сопствена средства“, односно да ли потичу од приватних лица која ће да купују аутомобиле или су то буџетска средства. Ако потичу од приватних лица, то је довољно за око 120.000 нових аутомобила, па би, уколико је то подстицајна мера, свим тренутним власницима аутомобила у Србији за планирани износ могло припасти бар по 1000 € подстицаја. Ово само по себи не би било толико спорно, колико је спорно да се за тако велико улагање остварује занемарљиви ефекат уштеде енергије (54 ктое), мањи од 0,25% тренутне потрошње финалне енергије у земљи. Такве нерационално високе процене потребних средстава се јављају и случају других предвиђених мера, али има и веома потцењених (0,2-0,5 милиона €) за велики низ мера које захтевају неупоредиво већа улагања.

3.2. *Програми финансирања за промовисање енергетске ефикасности путничких возила (МП_ЕЕ12)*

За меру МП_ЕЕ12 предвиђено је улагање 570 милиона €, а очекивана уштеда енергије износи само 9 ктое. Да забуна буде још већа, квантификовани циљ ове мере предвиђа увоз 20.500 електричних возила, а објашњење да ће субвенције, за случај да не буду довољне за испуњење циља (9 ктое), бити преусмерене за куповину возила која троше алтернативна горива. Сам текст је тешко разумети и због реченичке грешке, која сведочи о изосталој, а иначе нужној контроли текста насталог преводом са енглеског.

3.3. *Промовисање енергетске ефикасности теретног саобраћаја (МП_ЕЕ14)*

За уштеде од 23 ктое, улагање 1,596 милијадри € није разумно. Коментар је сличан као под 3.1, с тим што су ефекти двоструко мањи. Да претходно није грешка што се тиче ефеката, види се и на графикону 4.27, где нема никаквих ефеката предложених мера.

3.4. *Подстицање промене модалитета у путничком и у теретном саобраћају (МП_ЕЕ15)*

Омогућавање „мобилности као услуге“ (MAAS) нема Планом исказаних ефеката, а не зна се ни коликим износом се финансира, нити на шта се конкретно односи. Пошто велики број мера за које се каже да су износи потребних трошкова обухваћени укупним трошковима предвиђеним у другим мерама, провера је практично немогућа.

3.5 *Подршка технологијама ОИЕ које неће учествовати у поступцима јавних набавки (МП_Д21).*

Ова мера је приказана тако конфузно да се може разумети као план да држава уложи 0,7 милијарди € у избегавање јавних набавки, јер се из објашњења види да „економска помоћ која ће се пружати биће различита за сваки обновљиви извор енергије посебно, у складу са њиховим оперативним карактеристикама, како би се обезбедили праведни и транспарентни услови у погледу исплативости за инвеститоре“.

3.6. Шеме подршке за подстицање енергетске ефикасности у индустријском сектору. (МП_ЕЕ21)

План да се у периоду од 2025. до 2030. године уложи 43,366 милијарди € за уштеду 282 ктое (нешто више од 1% финалне потрошње) био би апсурдан, да се провером из Анекса 1 не може закључити да је у питању грешка и да су улагања за ред величине мања (4,366 милијарди €). Ова грешка је и у документу на енглеском достављеном Енергетској заједници, те мора бити и у њему коригована. Слична грешка се налази и у Табели 5.5 на страници 292 (\$ 1.200.00,00), за коју није јасно ни шта значи. Из овога произилази потреба да се документ врати на озбиљну дораду и корекције, утолико већа што се ради о врло важном документу на коме се дуго и хаотично ради у одсуству озбиљног система управљања квалитетом, који би и консултант и МРЕ морали имати.

3.7. Шеме подршке за подстицање енергетске ефикасности у сектору пољопривреде, (МП_ЕЕ24)

Слично као под 3.3., за ефекат уштеде од само 8 ктое планирано улагање 2,678 милијарде € није разумно. Имајући то у виду, многе од ставки које садржи ИНЕКП би морале бити подвргнуте детаљној стручној контроли, која је по Закону о планирању обавезна за све пројекте и документе од неупоредиво мањег значаја, па би морала бити обавезна и за органе државне управе, посебно за стратешки важне документе, било да их усваја Влада, било да се шаљу Скупштини на усвајање.

3.8. Припрема за увођење таксе на угљеник (МП1_Д1)

Према значају за ИНЕКП, ова би морала бити схваћена као кључна мера, а она уопште није разрађена, те се не може јасно видети ни колико ће коштати њена примена, нити какве ће ефекте донети. Истини за вољу, нешто јесте укључено у прорачуне везане за сценарије развоја, али у више варијанти и са доста претпоставки, тако да се све тешко може разазнати. Због њене велике важности, ова мера захтева врло озбиљну ревизију.

3.9. Развој пројекта реверзибилне хидроелектране у Бистрици (МП_ЕС9)

За ову меру/пројекат под ставком „Индикатори напретка“ грешком је унет текст који гласи “Капацитет продуктовода према производу, дужина продуктовода, терминали”, док у верзији ИНЕКП-а на енглеском ова ставка на страни 123 исправно гласи „Volume of pumped storage capacity in the system“. И на овом примеру је јасно да није извршена пажљива контрола документа стављеног на јавну расправу, што може да указује и на однос какав подносилац предлога ИНЕКП-а има према домаћој стручној јавности.

3.10. Развој одрживих регионалних или општинских планова мобилности (МП_ЕЕ19)

За меру МП_ЕЕ19 се каже да ће „олакшати развој одрживих регионалних или општинских планова мобилности и тако довести до израде свеобухватног оквира за примену наведених мера на локалном и регионалном нивоу, узимајући у обзир локалне карактеристике и елементе свих наведених мера“ и „димензија просторног планирања ће бити узета у обзир приликом израде планираних мера које ће се примењивати за подстицање промене модалитета саобраћаја“. Овако формулисана,

сама мера је тако нејасно приказана да јој и није место у ИНЕКП-у, поготово што не даје ни износ трошкова нити изворе из којих се финансира, већ њено финансирање спада у планирани буџет предвиђен у свим мерама финалне потрошње енергије.

3.11. Стварање обавезних резерви нафте и деривата нафте (МП_ЕC5).

ИНЕКП наводи да је у виду обавезних резерви „потребно имати додатних 435.000 тона деривата нафте (216.000 тона у приватном власништву) и 75.000 метричких тона сирове нафте“, иако обавезне резерве, према Закону о робним резервама, не могу бити у приватном власништву. Код ове мере као део правног оквира помиње се „Закон о обавезним резервама нафте и нафтних деривата“, који не постоји, већ је то регулисано Законом о робним резервама. Осим тога, у случају да није у питању грешка, драстично је подцењен износ буџета: предвиђено је само 0,5 милиона €, а стварна вредност ових резерви је око 500 милиона € (1000 пута виша).

3.12. Стварање обавезних резерви природног гаса (МП_ЕC5).

И за ову меру ИНЕКП предвиђа исти буџет од свега 0,5 милиона €, а она кошта неупоредиво више (око 100-150 милиона €), па је нужно ово разјаснити, као и за случај резерви нафте и деривата нафте под 3.11.

3.13. Интензивирање напора за гасификацију у Србији (МП_УЕТ29)

Ради се о врло важној мери коју је немогуће реализовати за буџет од 0,2 милиона €, што, као и у претходна два опажања, захтева прецизну формулацију на шта се овако исказани трошкови односе, да не би било забуне. Није јасно да ли су овом мером, ма како да је формулисана, обухваћене све предвиђене интерконекције и локалне мреже гасификације. Забрињава и што нису наведени очекивани ефекти примене ове мере.

4. ЗАКЉУЧАК

Читајући обе верзије предлога ИНЕКП-а на српском и енглеском језику због потребе разјашњавања нејасних формулација и сумњивих података, дошли смо до закључка да је текст израђен прво на енглеском (ради достављања Секретаријату Енергетске заједнице), а да је за јавну расправу на брзину извршен његов превод на српски и без контролисања пуштен у јавну расправу. И сам превод има грешака, па захтева језичку лектуру. Осим језичких, текст има нумеричких грешака у исказу процењених трошкова, доста непрецизних и нејасних формулација и пропуста које треба кориговати.

Уочени пропусти, недостаци и грешке указују на недорађеност и неприпремљеност врло важног документа изнетог на јавну расправу, те га је нужно повући на темељну дораду уз врло стриктну контролу ради отклањања уочених недостатака. Постоји бојазан да би овако несређен, нејасан и некомплетан ИНЕКП довео до великих тешкоћа у његовој директној примени, али и да би могао индиректно нанети штету при изради нове Стратегије развоја енергетике уколико би његово предвиђено коришћење за њену израду (уместо да и ње произилази) било вршено без наведених корекција.